

om de dansksindede sydslesvigeres forsøg på at påvirke de danske beslutningstagere og den danske opinion. BWF har ikke taget spørgsmålet om mindretallets muligheder for direkte påvirkning af de danske partier og politikere op, men synes at betragte den sydslesvigske synsvinkel som dækket ind via omtalen af Sydslesvigsk Udvalg m. v. Dette skyldes muligvis en vis skævhed i materialet, eftersom det trykte materiale kun i begrænset omfang rummer akter af sydslesvigsk proveniens. Her ville bl. a. Sydslesvigsk Forenings og Dansk Generalsekretariat Flensborgs arkiver givetvis kunne bidrage med interessant stof, ligesom disse arkiver også rummer en del materiale om den britiske politik i mindretals-spørgsmålet bl. a. af britisk oprindelse.

Efter som BWF først og fremmest interesserer sig for udformningen af den danske Sydslesvigpolitik, forekommer det naturligt, at afhandlingen kronologisk er afgrænset til perioden mellem den tyske kapitulation og den danske såkaldte oktober-note af 19. okt. 1946. I dette dokument sammenfattedes resultaterne af de danske overvejelser m. h. t. mindretals- og grænsepolitik. Nye, som de siden skulle vise sig urealistiske målsætninger var formuleret, som trods opinionens pres og visse politikeres følsomhed herfor skulle vise sig at udgøre et fast grundlag for den danske Sydslesvigpolitik i de følgende år, indtil situationen med den voksende øst-vest modsætning og forbundsrepublikken Tysklands oprettelse nødvendiggjorde fornyet stillingtagen til en mindretalspolitik, som på alle væsentlige principielle punkter måtte konstateres at være forfejlet.

Carsten Mogensen

Wilhelm M. Carlgren: Svensk utrikespolitik 1939–1945. Allmänna Förlaget. Stockholm 1973. 612 s.

I Sverige kom man lidt senere end i Danmark i gang med videnskabelige undersøgelser og fremstillinger af den indre og ydre politik under den anden verdenskrig. Til gengæld har udgivelsestempoet i de sidste år været betydelig hurtigere end i Danmark. Projektet SUAV (Sverige under andra världskriget, knyttet til Stockholms universitets historiske institut), der nærmest svarer til vort DNH (Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie), har ikke mindre end 25 forskningsprojekter igang, hvoraf der indtil nu (jan. 1974) er udsendt 12 værker. De spænder fra Hans Lindberg: »Svensk flyktningpolitik under international tryck 1936–1941«, Alf Johanssons: »Finlands sak« over Leif Björkmanns bog »Sverige inför Operation Barbarossa« og bøger om det militære beredskab til Ulf Thorells disputats »Hjälp till Danmark. Militära och politiska förbindelser 1943–1945«.

I en brochure om disse værker hedder det, at forskerne har haft adgang »till viktiga delar (her fremh.) av det ännu hemliga militära och diplomatiska källmaterialet från andra världskrigets år«. De har altså ikke haft uindskrænket adgang til dette vigtige materiale, og det er ingen hemmelighed, at dette forhold har skabt visse problemer for gennemførelsen af SUAVs projekter. Den svenske regering har ikke ønsket at slippe historikerne løs på egen hånd i bl. a. Utrikesdepartementets (UD) arkiver, jvf. Svensk Historisk Tidskrift 1970 s. 303 f. og 311.

I stedet har den valgt en anden løsning nemlig at lade udarbejde en officiel fremstilling af Sveriges udenrigspolitik under den anden verdenskrig. Denne store opgave blev i februar 1968 overdraget chefen for UD.s arkiv, kansliråd, fil. dr. Wilhelm Carlgren, der bl. a. gennem to fortræffelige værker om Sverige under den første verdenskrig: »Neutralitet oder Allianz« (1962) og »Ministären Hammarskjöld« (1967) har slået sit navn fast som en af Sveriges fremstående historikere. Som chef for arkivet har han yderligere den styrke, at han kender materialet til bunds, således at intet er blevet udeladt på grund af uagtsomhed eller ukendskab til akterne. Resultatet af hans arbejde foreligger nu i et imponerende værk på 612 sider i stort format med titlen: »Svensk utrikespolitik 1939–1945«.

I forordet siger Carlgren: »Mitt arbete grundar sig i övervägande utsträckning på handlingar i utrikesdepartementets arkiv. Därutöver har jag främst anlitet olika statsråds anteckningar«. Fremstillingen bygger da i første række på det svenske udenrigsministeriums egne akter, og der er på dette grundlag givet en generel fremstilling af Sveriges udenrigspolitik under den anden verdenskrig, der supplerer SUAVs mange specialundersøgelser på en ganske udmærket måde. Hvorvidt visse akter ikke er blevet benyttet eller om enkelte specielle problemer er forblevet uomtalt, er det ikke muligt for en udenforstående at afgøre. En gennemgang af værket giver dog ikke umiddelbart indtryk af, at materiale af virkelig betydning fra UD skulle være blevet tilbageholdt.

Den første store udenrigspolitiske krise, der ramte Sverige, kom i efteråret 1939, da Finland under indtrykket af Sovjetunionens fremstød i det baltiske område og de forestående finsk-sovjetiske forhandlinger spurgte den svenske regering, om den ville sende tropper til Ålandsøerne. Udenrigsminister Sandler var fra begyndelsen velvillig stemt over for tanken, men regeringens flertal med statsminister Per Albin Hansson i spidsen var en bestemt modstander af enhver direkte indblanding i et nabolands anliggender. Regeringen var parat til at yde hjælp af forskellig art fra humanitær bistand til levering af krigsmateriel. Men en egentlig intervention ville man ikke gå med til, og denne linie fastholdt den svenske regering – også efter at den i december 1939 var blevet til en samlingsregering – med stor konsekvens hele krigen igennem.

Det var en politik, der krævede en regering præget af beslutsomhed, enighed og stærke nerver. Det gælder ikke mindst omkring nytåret 1940, da en voldsom folkelig stemningsbølge søgte at tvinge regeringen til at bøje sig og bringe Sverige ind i krigen på Finlands side. Carlgrens fremstilling giver et interessant billede af Hansson som den faste klippe under denne alvorlige krise. Enigheden i regeringen var truet, fordi Sandler tilhørte interventionslinien. Men han blev tvunget til at gå af og lade sig afløse af karrierediplomaten Christian Günther, der var en ubetinget tilhænger af ikke-interventionspolitikken. Som forholdene lå, var det utvivlsomt den klogeste holdning, Sverige kunne indtage. I det lange løb gavnede Sverige både sig selv og sine naboer bedst ved at ligge som en fredens fæstning, et tilflugtssted og et arsenal for nabolandene. Fra tysk side blev der i foråret 1940 og i juni 1941 til den svenske regering stillet krav, der kunne have truet Sveriges stilling som ikke-krigsførende magt. Dr. Carlgrens redegørelser for disse begivenheder er særdeles indgående, og hans vurdering af dem har en ganske særlig interesse for os danske, fordi der gennem omtalen af den svenske neutralitetspolitik kan trækkes en interessant parallel til Danmarks neutralitetspolitik under den første verdenskrig. De to episoder i 1940/41 skal derfor omtales lidt nærmere.

Den 16. maj 1940, endnu før kampene i Norge var afgjort, krævede den tyske regering ret til at sende krigsmateriel til de tyske styrker i Nordnorge via Sverige samt til at evakuere tyske marinesoldater fra Narvikområdet. Et afslag kunne få »de yderste konsekvenser«, hed det truende i den tyske henvendelse. I første omgang klarede den svenske regering situationen ved at sige nej til våbentransporterne, men ja til evakuering af marinesoldaterne. Da krigen i Nordnorge var slut den 8. juni, syntes det, som om faren var drevet over. Ribbentrop kom imidlertid tilbage til sagen den 16. juni, idet han nu krævede ret til transport gennem Sverige af levnedsmidler og forskelligt materiel inklusive våben samt gennemrejse for personer tilhørende værnemagten, den såkaldte permittenttrafik. Efter kortvarige overvejelser besluttede regeringen at efterkomme de tyske ønsker dog med visse modifikationer. Fra svensk side var man ikke i tvivl om, at Sverige holdning ikke var i overensstemmelse med kravet om en streng neutralitet. P. A. Hansson noterede den 18. juni i sine optegnelser: »Så bröts vår kära och strikt hållna neutralitetslinje av insikten om det orimliga i nuvarande läge att taga risken av ett krig«.

I erkendelse af at Sverige i denne sag, hvor ingen svensk livsinteresse stod på spil, ikke kunne lægge sig ud med kontinentets stærkeste militærmagt, så regeringen ingen anden udvej end at bøje sig. Carlgrens kommentarer er interessante. Efter først at have konstateret, at »en liten europeisk randstat kunde den sista majveckan 1940 i övervägan-

den om sin politik omöjligen undgå att ta hänsyn til de tyska arméernas väldiga segrar i väster och utsikterna för en tysk slutseger«, drager han lidit senere den konklusion, at krigsmateriel- og permittenttrafikken betød »ett avsteg från tidigare svensk politik. På samma gång bör den ses som en anpassning till verkligheten«.

Dette synspunkt, at de teoretiske neutralitetsregler, der var blevet udformet i løbet af det 19. århundrede, måtte vige for realiteterne i den verden, man nu levede i, blev endnu tydeligere året efter. Om morgenen den 22. juni 1941, få timer efter at Tyskland havde åbnet angrebet på Sovjetunionen, mødte den tyske gesandt op i UD og krævede tilladelse til at transportere en fuldt krigsudrustet division (Engelbrecht) gennem Sverige fra Sydnorge til Finland.

Kravet kastede regeringen ud i den hidtil alvorligste krise. Meningerne såvel inden for ministeriet som i de politiske partier var stærkt delte, omend der begge steder lige fra begyndelsen synes at have været et flertal for at sige ja. Udenrigsminister Günther, justitsminister Westman samt Højres og Bondeforbundets ministre gik klart ind for transiteringen. Flere af de socialdemokratiske ministre ville derimod afvise, medens P. A. Hansson til at begynde med søgte at holde sig neutral. Han endte dog med salomonisk at resolve, at eftersom der ikke kunne opnås enighed mellem regeringen og partierne om at sige nej, så vurderede han stillingen således, at det tyske krav måtte imødekommes. Dog kun som en engangsforanstaltning.

Såvel i 1940 som i 1941 havde justitsminister Westman været en af de kraftigste fortalere for en indrømmelsespolitik over for Tyskland. I bogens slutkapitel: »Neutralitet och praktisk politik« har dr. Carlgren gengivet Westmans udførlige argumentation i ministermødet den 18. juni 1940. Westman sagde bl. a., »att regeringen visserligen uttalat sig för neutraliteten, men denne skulle inte upprätthållas som en abstrakt idé utan som en praktisk politik i syfte at hålla oss utanför kriget«. Han hävdade endvidere, »att det svenska folket säkert skulle bli obehagligt överraskat om regeringen förklarade för det, at Sverige nu gick med på det tyska kravet och att detta betydde ett övergivande av neutralitetspolitikken, ty man fattade allmänt och populärt, att neutralitetspolitik vore inget annat än att hålla sig utanför kriget. En förklaring att regeringen ämnade överge denna politik skulle anses betyda, att regeringen ville, att Sverige skulle taga kriget«.

Westmans argumentation fra juni 1940 er næsten ord til andet den samme som udenrigsminister Erik Scavenius benyttede i instruktionen af den 25. august 1914 til den danske gesandt i Berlin, greve Carl Moltke. Han forklarede heri, hvorfor den danske regering var gået med til at spærre Store Bælt med miner. Westmann kan umuligt have kendt denne instruktion, der først blev offentliggjort i 1973.

Episoden viser, at to fremstående nordiske statsmænd (og hovedparten af deres kolleger) reagerede på samme måde i to ensartede situationer. Parallelliteten kan endda trækkes endnu videre, fordi det i begge tilfælde var tvivlsomt, om Tyskland var parat til at sætte militær magt bag sine krav. Men dette var ikke afgørende. Det afgørende derimod var, at den danske regering den 5. august 1914 og den svenske den 18. juni 1940 og den 22. juni 1941 *folte* at de havde kniven på struben, og at de da reagerede ens.

Det er interessant at læse, at dr. Carlgren, der ellers med kølig objektivitet har gennemført denne officielle skildring af Sveriges udenrigspolitik mellem 1939 og 1945, ikke viger tilbage fra at fremsætte sin egen vurdering netop på dette punkt. Det hedder i det afsluttende kapitel: »I stormakternas handlingsmønster vægde altså ... respekt för aktuell maktbalans og aktuella maktinteressen vida över respekt för neutralitet och neutralitetsregler. Ett litet land, som ville med bevarad frihet och självständighet överleva ett världskrig, måste i förekommande fall tillämpa motsvarande värderingar«. Gennem læsningen af bogen får man også en tydelig fornemmelse af dr. Carlgrens beundring for de to realpolitikere Christian Günther og K. G. Westman og en tilsvarende despekt for den mere stemningsbetonede Richard Sandler.

Da krigen for alvor begyndte at gå Tyskland imod, kunne Sverige med sin elastiske politik begynde at tage nogle af de indrømmelser tilbage, det havde måttet give tyskerne, da de stod på deres magts højde. I august 1943 blev permittenttrafikken standset uden at regeringen i Berlin formåede at gøre noget ved det.

Det er en ypperlig fremstilling, dr. Carlgren har givet os i dette store værk om svensk udenrigspolitik under den anden verdenskrig. Den er omfattende i sin fremlægning af materialet, indgående i sine analyser af de afgørende episoder, og den er skrevet i en behagelig klar og nøgtern stil. Med dette værk er en væsentlig brik i vor viden om Nordens skæbne under krigen faldet på plads. Det er muligt, at fremtiden vil bringe enkeltstudier, der kan meddele nye detaljer om den svenske regerings udenrigspolitik, men hovedlinierne skulle nu ligge klart trukket op.

Viggo Sjøqvist

Aage Trommer: Jernbanesabotagen i Danmark under den anden verdenskrig. En krigshistorisk undersøgelse. Odense University Press. Odense 1971. 323 s. Kr. 60:- ÷ moms.

Från hösten 1942 och fram till det andra världskrigets slut – med en kulminering under den sista krigsvintern – spelade sabotaget mot tyska järnvägstransporter en central och uppmärksam roll i den danska mot-